

ศึกษาภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำ กลองกิ่งและการเส็งกลองกิ่ง ของชุมชนวัดป่าโนนสว่าง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

A Study of Learning and Transmitting Process of Producing KLONG- KHING and SENG KLONG-KHING at Wat Pa Non Sawang, Mak-ya District, Amphor Nongwuasor, Udonthani

บัณฑิต อุปชัย¹, รุจี ศรี สมบัติ², วีระ พันธุ์เสื่อ³

Bandith Oupachai¹, Rujee Srisombut², Veera Phansue³

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำกลองกิ่งและการเส็งกลองกิ่ง ของชุมชนวัดป่าโนนสว่าง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี ระหว่างเดือนมีนาคม ถึง สิงหาคม 2556 การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น ผู้ทำกลองของชุมชนวัดป่าโนนสว่าง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี รวมทั้งสิ้น 14 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์ระดับลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการศึกษาจากเอกสารต่างๆ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลองกิ่งของชุมชนวัดป่าโนนสว่าง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี แบ่งเป็น 2 ด้าน 1. ด้านความเข้มแข็งของชุมชน เป็นการถ่ายทอดโดยปราชญ์ชาวบ้านผู้มีความชำนาญ และมีประสบการณ์ทางด้านการทำกลองสู่ชาวบ้านในชุมชนและผู้สนใจ 2. ด้านความเข้มแข็งของวัฒนธรรม คือการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านการแข่งขันการเส็งกลองกิ่ง

คำสำคัญ: กลองกิ่ง, การเส็งกลองกิ่ง, วัดป่าโนนสว่าง

¹ อาจารย์ประจำ,คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

¹ Lecturer, Faculty of Humanities and social science, Udonthani rajabhat University

Abstract

The purpose of this research is to study folk wisdom, learning and the transmitting process in making King Drum and Drum Competition (SENG KLONG-KHING) at the community of Wat Pa Non Sawang , Nongwuasor, Udon Thani province during March to August 2013. Qualitative Research is used in this study and the informers are the local intellectuals, community leaders and drum makers in Wat Pa Non Sawang, Nongwuasor, Udon Thani province consists of 14 persons. The research instrumentations are in-depth interview, non-participant observation and study from the reference documents before analyzing with Grounded Theory. The result indicated that learning and teaching process in making King Drum and drum competition (SENG KLONG-KHING) at the community of Wat Pa Non Sawang, Nongwuasor, Udon Thani province divides into two main factors. The first is the community's strength. The local intellectuals who are the expert in making drums will convey the knowledge to local folk and interested people. The second is the custom's strength which is a factor that can construct the community's identity via the drum competition (SENG KLONG-KHING).

Keywords: KLONG-KHING, SENG KLONG-KHING, WAT PA NON SAWANG

บทนำ

ดนตรีเป็นสิ่งที่ธรรมชาติสร้างมาคู่กับชีวิตมนุษย์ในการดำรงชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เป็นสิ่งที่ใช้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ จะเห็นได้ว่าดนตรีสามารถเข้ามามีอิทธิพลต่อจิตใจของมนุษย์โดยไม่รู้ตัว พิธีกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่างๆ หรือแม้กระทั่งกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ล้วนมีดนตรีเข้ามาเป็นส่วนประกอบเสมอ มนุษย์จึงได้จัดพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นตามความเชื่อ โดยมีดนตรีเป็นส่วนประกอบ เช่น การเซ่นไหว้ การบวงสรวง การเรียกขวัญ เป็นต้น (ชนิตร์ ภูกาญจน์ 2544)

ดนตรีของแต่ละชนชาติก็มีความแตกต่างกันออกไป อันเป็นสาเหตุทำให้ดนตรีแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะ และมีความแตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อมและความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้าน ภาคอีสาน หรือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีศิลปะและวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น

เด่น เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงามทางวัฒนธรรมของผู้คน ส่วนหนึ่งในศิลปะเหล่านี้มีสิ่งสำคัญยิ่งต่อชีวิตความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชาวบ้าน หนึ่งในนั้นคือ “ดนตรีพื้นบ้าน” หรือ “เพลงพื้นบ้าน” ดนตรีพื้นบ้านเป็นดนตรีที่แสดงออกเป็นความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนความเชื่อและนิสัยใจคอของชาวบ้าน ดนตรีพื้นบ้านจึงสามารถเข้าถึงและครองใจชาวบ้านได้มากกว่าดนตรีประเภทอื่นๆ ส่งผลต่อกันเป็นลูกโซ่ ฉะนั้นดนตรีพื้นบ้านจึงมีความสำคัญและมีประโยชน์ยิ่ง เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานเป็นเครื่องดนตรีที่คิดประดิษฐ์และทำจากฝีมือชาวบ้านโดยใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานไม่มีความละเอียดประณีตในการทำเมื่อเทียบกับเครื่องดนตรีสากล (สุกิจ พลประดม 2538) ซึ่งคุณค่าของภูมิปัญญาอันเป็นพื้นฐานแห่งการดำรงชีวิต สามารถรักษาสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมในสังคมเดียวกัน และสังคมอื่นๆ ความสมดุลดังกล่าวยังคงมีอยู่และถ่ายทอดสืบกันมา แม้จะมีบางส่วนที่หายไป แต่ก็ยังมีสิ่งใหม่ๆ

เกิดขึ้นมาแทนที่ สิ่งใหม่และเก่าประสานเข้ากลายเป็นพลังที่นำชุมชนและสังคมให้อยู่รอดจนมาถึงทุกวันนี้ (ปฐม นิคมานนท์ 2535)

ดังนั้นการดำรงอยู่ของสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมในชนบทสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่นตั้งแต่อดีตที่ช่วยประคับประคองสังคมซึ่งในการพัฒนาสังคมใดๆ ก็ตาม หากหลงลืมหรือทอดทิ้งภูมิปัญญาของท้องถิ่นดั้งเดิมนั้นเสีย จะเป็นการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับอัตภาพและอดีตของตัวเอง ทำให้ไม่สามารถประสานเกื้อกูลระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของชุมชนให้สมดุลได้และส่งผลกระทบต่อสังคม ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะเป็นรากฐานของสังคมที่มีการสั่งสมสืบทอดมาเป็นความรู้ที่อยู่กับตัวคน กล่าวคือภูมิปัญญาจะสะท้อนถึงวิถีชีวิตของคน ซึ่งเกิดจากการปรับชีวิตให้มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นในด้านการอยู่อาศัย ด้านอาหาร ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อต่างๆ โดยเฉพาะการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งอยู่ในภูมิภาคที่มีความสมบูรณ์เต็มพร้อมไปด้วยทรัพยากร และภูมิปัญญาที่มีความหลากหลายตามลักษณะของภูมิภาคต่างๆ อันเป็นการสะท้อนถึงโลกทัศน์หรือระบบวิธีคิดในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติให้เอื้อต่อการดำเนินชีวิตอย่างชาญฉลาด (อาพันธ์ กาญจนพันธุ์ 2544) นอกจากนี้ภูมิปัญญาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เป็นความรู้ ความคิด ความสามารถ ความเชื่อ และความรอบคอบในสิ่งต่างๆ อันเกิดจากการเรียนรู้ และนำมาใช้จนเกิดการพัฒนามาเป็นมรดกตกทอดมาสู่ชุมชน และกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะประจำชุมชนนั้นๆ เอกลักษณ์ที่สำคัญที่สุดของวัฒนธรรมชุมชน คือ ความเกี่ยวข้องกับชีวิต คุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนไม่ได้อยู่ที่การปฏิบัติต่อเนื่องเท่านั้น แต่อยู่ที่คุณค่าทางด้านจิตใจหรือด้านความรู้สึกที่เรียกว่า พลังศีลธรรมด้วย

วัฒนธรรมชุมชนจึงมีคุณค่ายิ่งทางศีลธรรมและทางจิตวิญญาณ ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นเอกลักษณ์และการรวมกลุ่ม อันมีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดพลังผลักดันที่จะให้มีการพัฒนาท้องถิ่น ชุมชน และประเทศชาติ ในการส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนต่อไป (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2540) ดังนั้น การตระหนักรู้ในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงนับเป็นเงื่อนไขแรกที่จะส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น และเป็นการสร้างองค์ความรู้ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มีความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ จิตใจ และพฤติกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การจัดการแหล่งทรัพยากร และภูมิปัญญาให้มีความสอดคล้องต่อวิถีชีวิตของชุมชน แม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใดก็ตาม

จากข้อความข้างต้นที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจและเล็งเห็นว่ายังมีการละเล่นพื้นบ้านของชาวอีสานอีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญและมีคุณค่า ซึ่งในปัจจุบันนี้เริ่มลดน้อยถอยลงจนเกือบจะสูญสิ้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้า ภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำलग กิ่ง และการเส็งกลองกิ่ง อันเป็นการศึกษาหาข้อมูลในเล่มนี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้สนใจหรือต้องการจะค้นคว้า เพราะนอกจากจะได้ความรู้แล้วยังเป็นบ่อเกิดของการอนุรักษ์ การสืบทอด และการมองเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาชาวบ้านอีกแขนงหนึ่ง

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำलग กิ่งและการเส็งกลองกิ่ง ของชุมชนวัดป่าโนนสว่าง อำเภอนองวัวขอ จังหวัดอุดรธานี

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อสร้างทฤษฎีจากฐานรากจึงมุ่งเน้นการเก็บข้อมูลอันหลากหลายและเชื่อมโยงหลายมิติ เพื่อสะท้อนปรากฏการณ์จริงผ่านมุมมองของคนในบริบทนั้นเอง โดยนำข้อมูลที่ได้มาผ่านกระบวนการวิเคราะห์และตีความ สำหรับอธิบายหรือทำนายปรากฏการณ์ทางสังคมที่ทำการศึกษา โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยที่สามารถแบ่งเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

1. พื้นที่ที่ศึกษา

ชุมชนวัดป่าโนนสว่าง อ.หนองบัวขอม จ.อุตรธานี เป็นพื้นที่ในการศึกษาเนื่องจาก เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับคุณลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นตามค่านิยมและขอบเขตที่กำหนดไว้มากที่สุด คือ บริบทของชุมชน การถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นและวัฒนธรรมของชุมชน สิ่งเหล่านั้นมีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงจากบริบทสังคม ประเพณีมาสู่สังคมทันสมัย ทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีคุณสมบัติเป็นตัวแทนของปรากฏการณ์ที่สามารถนำไปสู่การสร้างมโนทัศน์ต่างๆ เพื่ออธิบายหรือทำนายปรากฏการณ์ทางสังคมตามปัญหาการวิจัยที่กำหนดไว้ได้เป็นอย่างดี

2. การเข้าสู่พื้นที่

ผู้วิจัยได้เดินทางไปสำรวจพื้นที่เบื้องต้นก่อนเข้าสู่สนามจริง โดยผู้วิจัยได้ติดต่อขอหนังสือรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัยและเข้าไปในชุมชนด้วยการประสานงานกับคนในชุมชน จากนั้นจึงติดต่อผู้นำชุมชนวัดป่าโนนสว่างและผู้ที่ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการใช้การสังเกตและการทดลองสัมภาษณ์ตามแนวทางคำถามที่สร้างขึ้นเพื่อทดสอบว่าผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถเข้าใจแนวคำถามตรงตามวัตถุประสงค์ รวมทั้งตอบคำถามอย่างสอดคล้องและครอบคลุมครบถ้วนตามประเด็นที่ต้องการหรือไม่ เพื่อจะได้นำมาแก้ไขปรับปรุงแนวคำถามให้มีความเหมาะสมและถูกต้องก่อนนำไปใช้

ในการสัมภาษณ์จริง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสาร โดยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากจากเอกสารที่ใช้ประกอบการศึกษาในครั้งนี้ซึ่งได้แก่ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา เป็นต้น

3.2 การสัมภาษณ์ระดับลึก สำหรับการสร้างแนวคำถามการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยได้พัฒนาแนวคำถาม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะคำถามเป็นปลายเปิดเพื่อให้โอกาสแก่ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงทัศนะหรือมุมมองต่อคำถามมากที่สุด รวมทั้งใช้การสังเกต สีหน้า ท่าทาง และแววตาของผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วย โดยผู้วิจัยพยายามเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลด้วยการสร้างความคุ้นเคยและสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามและใช้ตัวผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

3.3 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้จัดเตรียมแนวทางในการสังเกตอย่างกว้างๆ เพื่อใช้เก็บข้อมูลที่ผู้ให้ข้อมูลหลักไม่สามารถอธิบายภาพให้เห็นภาพชัดเจนได้หรือใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ถูกละเลยจากการสัมภาษณ์เพื่อให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ครบถ้วนมากขึ้น นอกจากนั้นเพื่อให้การเข้าสู่สนามมีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากที่สุด ผู้วิจัยได้จัดเตรียมข้อมูลทางกายภาพและประวัติของชุมชน รวมถึงสังเกตกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน

4. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การเลือกบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์หรือบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลัก ใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) ซึ่งการวิจัยนี้ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวข้องกับชุมชน และผู้ที่มิ

บทบาทเกี่ยวข้องหรือมีอิทธิพลต่อชุมชนในลักษณะต่าง ๆ อาทิ ผู้นำท้องถิ่น ปรากฏณ์ชาวบ้าน ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะสะท้อนออกมาในมุมมองของตน ผู้วิจัยจึงนำมโนทัศน์ (Concept) ที่ได้จากเชื่อมโยงกับการใช้ความไวต่อทฤษฎี (Theoretical Sensitivity) สร้าง และจัดหมวดหมู่มโนทัศน์เข้าด้วยกันเพื่อให้สามารถเลือกหรือกำหนดผู้ให้ข้อมูลรายต่อไป นอกจากนี้ผู้วิจัยใช้วิธีรวบรวมข้อมูลแบบลูกบอลหิมะ ซึ่งเป็นการเลือกผู้ให้ข้อมูลในลักษณะต่อเนื่อง โดยผู้ให้ข้อมูลรายแรกจะเป็นผู้ให้คำแนะนำในการเลือกผู้ให้ข้อมูลรายต่อไปจนกระทั่งผู้วิจัยได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สามารถให้ความรู้และข้อมูลที่ต้องการเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการสร้างทฤษฎีจากฐานรากจะเริ่มต้นดำเนินการตั้งแต่วันแรกที่ลงพื้นที่จนถึงวันสุดท้ายที่ทำการวิจัย ผู้วิจัยมีการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นระหว่างที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์และจัดบันทึกประเด็นที่สำคัญรวมทั้งบันทึกภาพเพื่อใช้ประกอบกับข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์แบบคำต่อคำ จากนั้นจะนำไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการอุปนัย เพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากต่อไป ซึ่งความสมบูรณ์ของมโนทัศน์และทฤษฎีที่ถูกสร้างขึ้นมาจากข้อมูลเป็นเงื่อนไขที่สำคัญมากในการสร้างทฤษฎีฐานราก ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลจึงเป็นการสร้างมโนทัศน์เชิงทฤษฎีด้วยวิธีการสร้างความเชื่อมโยงเหตุผล จากนั้นผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยกำหนดรหัส แยกเป็นหมวดหมู่ และเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของแต่ละมโนทัศน์ จัดหมวดหมู่ให้แก่มโนทัศน์ต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้นำไปสร้างข้อเสนอ และข้อสรุปเชิงทฤษฎี เพื่อนำไปสู่การสร้างทฤษฎีฐานรากที่ได้มาจากปรากฏการณ์จริงของชุมชน จากนั้นผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักคนต่อไป โดยผู้วิจัยเชื่อว่าจะสามารถให้ข้อมูลที่มีความแตกต่างไปจากมิติ และคุณสมบัติของกลุ่มมโนทัศน์ที่พบจากการสัมภาษณ์ที่ผ่านไปแล้ว

นอกจากนี้การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักรายต่อไปยังคำนึงถึงความแตกต่างของความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ต่างๆ โดยการเปรียบเทียบเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มจนไม่สามารถปรับเปลี่ยนข้อสรุปเชิงทฤษฎีที่ได้มาอีกต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้คำนึงถึงความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ของแหล่งข้อมูลเป็นหลัก โดยวิธีการตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายๆ ที่ด้วยการตรวจสอบแบบสามด้านข้อมูล ซึ่งเป็นการตรวจสอบแหล่งข้อมูลในเรื่องแหล่งเวลา แหล่งสถานที่และแหล่งบุคคล โดยผู้วิจัยจะสังเกตและสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล เป็นพิจารณาถึงความพอเพียง ความน่าเชื่อถือ และความถูกต้องของข้อมูล

นอกจากยังใช้วิธีการตรวจสอบความเที่ยงตรงภายในโดยการถามซ้ำอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลบนพื้นฐานของความถูกต้อง ความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบในการวิจัย การนำเสนอการศึกษาภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำलगกิ่งและการเสืงกลองกิ่ง ของชุมชนวัดป่าโนนสว่าง อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะการพรรณนา และพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำलगกิ่งและการเสืงกลองกิ่ง ของชุมชนวัดป่าโนนสว่าง อ.หนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

ผลการศึกษา

จากผลวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

1. ภูมิปัญญาการทำलगกิ่งของชุมชนวัดป่าโนนสว่าง อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี

1.1 วิถีชีวิตของคนในชุมชนวัดป่าโนนสว่าง ส่วนใหญ่จะเป็นแบบสังคมเกษตรกรรมซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต

ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตผสมผสาน กับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา นอกจากคนในชุมชนวัดป่าโนนสว่างจะประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมแล้ว ยังมีการนำวัตถุในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการทำกลองเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้วยังนำกลองมาใช้เป็นเครื่องดนตรี ดังนั้นภูมิปัญญาการทำเครื่องดนตรีกลองของชุมชนวัดป่าโนนสว่างจึงเกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชนรู้จักปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้คนในสังคม การรู้จักยอมรับขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมที่ต่าง รู้จักปรับตัวที่จะอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม จนเกิดการหล่อหลอมกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ จนเกิดเป็นภูมิปัญญาที่ส่งทอดมาหลายชั่วอายุคน

1.2. รากฐานความเป็นมาของภูมิปัญญาการทำกลอง

กลองกึ่งกับวิถีชีวิตชาวอีสานมีความผูกพันกันมากตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ชาวอีสานจะมีความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกลองกึ่ง การนับถือธรรมชาติและผีสงเทวดา เชื่อโชคลางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้านความสัมพันธ์กับสังคม ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกลองกึ่งส่วนใหญ่จะมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีน้ำใจ รู้จักช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสังคมอื่นๆ และในปัจจุบันได้นำกลองมาเป็นการละเล่นคือ การเส็งกลองกึ่ง และในปัจจุบันจะหาดูได้ยาก เนื่องจากการสืบทอดกระบวนการผลิตกลองกึ่งนั้นน้อยลงที่ปรากฏอยู่จะเป็นกลองที่ได้ทำและใช้มาหลายปีแล้ว อีกทั้งช่างทำกลองก็ชราหรือได้เสียชีวิตไปแล้ว กลองกึ่งจึงค่อยๆ เลือนหายไปตามกาลเวลา การแข่งขันกลองกึ่งเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี จากคำบอกเล่าของพระครูพิพัฒนวิทยาคุณ (หลวงพ่อเจริญ ฐานยุตโต) เจ้าอาวาสวัดป่าโนนสว่าง จังหวัดอุดรธานีว่า “การทำกลองกึ่งจะทำอยู่ในวัด ไม่นิยมเก็บไว้ที่บ้าน เพราะถือว่าเป็นกลองของหมู่บ้าน ในจังหวัดอุดรธานีพบว่า มี และได้พยายามอนุรักษ์สืบทอดการทำกลองกึ่งและการเส็งกลองกึ่ง เอาไว้ให้เป็น

มรดกอันมีค่าและมีความสำคัญให้สืบทอดแก่ชาวบ้านในแถบนี้ ซึ่งจะมีการแข่งในช่วงเข้าพรรษาหลังจากทำนาเสร็จ”

1.3. ภูมิปัญญาการทำกลองกึ่งและการเส็งกลองกึ่งของชุมชนวัดป่าโนนสว่าง

ภูมิปัญญาการทำกลองเป็นความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของคนในชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษมาสู่คนในรุ่นปัจจุบัน ช่างทำกลองจะต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ในกระบวนการต่างๆ เป็นอย่างดี อันได้แก่รูปแบบของกลอง เทคนิคต่างๆ ในการทำกลอง ตลอดจนความเชื่อเรื่องโชคลางต่างๆ ที่มีส่วนสัมพันธ์กับกลองตามคำบอกเล่าของนายเลิศ ร้อยโท ชาวบ้านในชุมชนวัดป่าโนนสว่างที่สืบทอดการทำกลองมาแล้ว 2 รุ่น ซึ่งตนเป็นรุ่นที่ 3

การทำกลองกึ่งและองค์ประกอบของกลองกึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.3.1. ตัวกลอง กลองกึ่งจะมีรูปร่างไม่เหมือนกลองชนิดอื่น คือจะมีลักษณะปากกว้าง ก้นแคบ มักทำจากไม้ประดู่หรือไม้พยุง ซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็งขนาดหนึ่งคนโอบหรือมีขนาดเส้นรอบวง 100-150 เซนติเมตร ก่อนนำไม้มาทำกลองต้องมีการจัดทำชั้นหุ้ม ประกอบด้วย รูป 5 ดอก เทียน 5 คู่ และดอกไม้สีข้าว 5 ดอก วางใส่ถาดอย่างเหมาะสมเพื่อบูชารุกขเทวดา เจ้าป่าเจ้าเขา ผีสงนางไม้ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่อยู่ ณ ป่าแห่งนั้น ได้รับรู้ว่าจะมีการตัดไม้ไปทำกลอง และเมื่อนำกลองไปเข้าแข่งขันก็จะได้รับชัยชนะตลอดไป

ภาพแสดงตัวกลอง

1.3.2. หนึ่งกลอง กลองที่ตีด้วยไม้ ต้องใช้หนังที่หนากว่ากลองที่ตีด้วยมือ นิยมใช้หนังควาย เนื่องจากมีขนาดใหญ่และมีความทนทาน เมื่อได้หนังแล้วกางออกให้เป็นแผ่น หรือกางแผ่ตั้งกับกรอบไม้ที่ตีเป็นรูป 4 เหลี่ยม (โอง-ไม้) ผึ่งแดดให้แห้ง ควรเลือกแผ่นหนังบริเวณสันหลังหรือส่วนสะโพก และส่วนโคนขาหน้า แต่ถ้าควายมีขนมาก ต้องใช้ตัวไม้ไผ่คมๆ ขูดออก แล้วขัดให้ขึ้นเงามันเพื่อความสวยงาม

ภาพแสดงหนังกลอง

1.3.3. หนังร้อย หรือเรียกอีกอย่างว่าหนังซึกหรือหนังริว นิยมใช้หนังควายส่วนใดก็ได้ โดยจะใช้มีดปลายแหลมกรีดหนังออกเป็นเส้นๆ ความกว้างประมาณ 2-3 เซนติเมตร นำมาทำการต่อกันโดยมีความยาวไม่กำหนด ใช้สำหรับร้อยหูกลอง เพื่อโยงหนังหน้ากลองแล้วดึงมาร้อยกับเหล็กส่วนล่างให้ตึง แต่ปัจจุบันหนังนั้นหายากและมีราคาแพง จึงใช้เป็นเชือกในล่อนแทน

ภาพแสดงหนังร้อยที่ทำจากหนังควาย

1.3.4. การขึ้นหนังหน้ากลอง หลังจากที่ได้ทำการเตรียมตัวกลองและหนังหน้ากลองเรียบร้อยแล้วก็จะทำการขึ้นหนังหน้ากลอง ช่างทำกลองจะต้องระมัดระวังมากในขั้นตอนนี้ เพราะ

ถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ การหาวิธีประกอบตัวกลองให้ดีที่สุด อาจแบ่งได้ 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ก่อนขึ้นหนังหน้ากลอง นำหนังควายมาตัดให้ได้ขนาดที่เหมาะสมกับตัวกลองโดยคว่ำตัวกลองที่แผ่หนัง แล้วขีดเส้นรอบวงหน้ากลอง จากนั้นทำการตกแต่งขอบและทำความสะอาดให้เรียบร้อย เมื่อได้หนังที่มีขนาดตามต้องการแล้วก็จะทำการเจาะรูโดยใช้สิ่วเจาะเป็นระยะเท่าๆกัน โดยรอบ แผ่นหนังก้นกลอง ประมาณ 28-30 รู เมื่อร้อยเชือกยึดกับหนังเสร็จแล้ว ช่างกลองจะนำลงไปแช่ในน้ำให้อ่อนตัวจึงนำมาแต่งส่วนที่เป็นขอบกลอง

ภาพแสดงการขึ้นหนังหน้ากลองระยะที่ 1

ระยะที่ 2 ขึ้นหนังหน้ากลอง ทำได้โดยนำหนังกลองวางคว่ำที่ปากกลอง ใช้ไม้ขาไซสอดเข้าที่รูหูปักโก ซึ่งเป็นรูที่เจาะรอบๆแผ่นหนังกลองในแนวตั้งรอบตัวกลองจนครบทุกรู ใช้หนังร้อยสอดไปตามแนวไม้ขาไซ เพื่อคล้องที่หูกลองโยงจากหน้ากลองไปยังเหล็กที่อยู่ส่วนล่างของกลองขึ้นลงในลักษณะฟันปลา แล้วดึงให้ตึง จากนั้นถอดไม้ขาไซออก การดึงหนังซึกให้ตึงนั้นต้องใช้ไม้ก้างัด ใช้ด้านที่เป็นปากกาสอดหนังซึก และออกแรงหมุนบิดเส้นหนังให้ตึงตลอดตัวกลอง หากหน้ากลองยังไม่ตึงจะใช้ไม้ซี่พรั้าที่เป็นลิ้มสอดระหว่างเส้นหนังซึกแล้วบิดหมุน ซึ่งคล้ายกับวิธีการขึ้นชะเนาะ หน้าหน้ากลองก็จะตึง

ภาพแสดง การขึ้นหนังหน้ากลองระยะที่ 2

ระยะที่ 3 หลังจากขึ้นหนังหน้ากลอง จะเป็นการแต่งเสียงกลองให้ดังก้องกังวาลที่สุด แต่ก็ต้องระวังหนังกลองฉีกขาดด้วย จะใช้ไม้เล็มและไม้มือลิงเป็นอุปกรณ์ช่วยจัดเส้นหนังร้อยเพื่อหมุนไม้ซี่พรำบิดหนังร้อย ทำให้หน้ากลองตึงอีกครั้ง

ภาพแสดง การขึ้นหนังหน้ากลองระยะที่ 3

1.3.5 อุปกรณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง

การทำกลองกิ่งจะต้องอาศัยอุปกรณ์และเครื่องมือที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อช่วยในการทำและตกแต่งกลองให้ถูกต้องตามลักษณะของกลอง อุปกรณ์หรือเครื่องมือที่ประดิษฐ์ขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีการเลือกใช้อุปกรณ์หรือเครื่องมือที่แตกต่างกันไปตามความถนัด และเทคนิควิธีการทำกลองของแต่ละคน ซึ่งสามารถแบ่งได้ดังต่อไปนี้

1. ไม้ขาไซ เป็นวัสดุที่ทำจากไม้ไผ่ผ่าเป็นซี่ ๆ มีความยาวเท่ากับขนาดของกลอง มีความกว้าง 1-1.5 เซนติเมตร เหลาปลายอีกด้านหนึ่งให้แหลม ใช้สำหรับสอดแผ่นหนังหน้ากลอง ในการขึ้นหนังหน้ากลอง ก่อนที่จะใช้หนังร้อยตึงหน้ากลอง วัสดุที่ทำจากไม้ไผ่ ผ่าเป็นซี่ ๆ มีความยาวเท่ากับขนาดของกลอง มีความกว้าง 1-1.5 เซนติเมตร

ภาพแสดง ไม้ขาไซ

2. ไม้ซี่พรำ หรือ ลี้ม ทำมาจากไม้ไผ่ ผ่าเป็นซี่ก ความยาวประมาณ 10 เซนติเมตร ปลายด้านหนึ่ง จะตัดให้เหลือตรงกับข้อไม้ไผ่พอดี จะมีความแข็งเป็นพิเศษ เหลาให้มีลักษณะแบนเล็กน้อย และเรียวไปอีกด้านหนึ่ง ประโยชน์ในการขึ้นชะนะหนังร้อยก็เพื่อตึงหน้ากลองทั้ง 2 ด้าน

ภาพแสดง ไม้ซี่พรำ

3. ไม้เล็ม ทำจากไม้ประดู่หรือไม้เนื้อแข็งชนิดอื่นก็ได้ ยาวประมาณ 50 เซนติเมตร มีลักษณะคล้ายค้อนตี ปลายด้านหนึ่งเรียวใช้สำหรับจัดหนังร้อยเพื่อตึงหน้ากลอง จะนิยมทำเป็นคู่ ๆ

4. ไม้มือลิง ทำจากไม้เนื้อแข็ง 1 คู่ ยาวประมาณ 50 เซนติเมตร มีลักษณะปลายเรียวทำเป็นขอเกี่ยวด้านหนึ่ง ใช้เกี่ยวหนังก่อนที่จะใช้ไม้เล็มสอดเข้าไปเพื่อช่วยในการตึงหน้ากลองให้ตึง

ภาพแสดงไม้มีือลึง

5. ไม้กำจัด ทำจากต้นไม้เนื้อแข็ง ยาวประมาณ 2-3 เมตร ด้านโคนเจาะรูทะลุ 4 รู รูปสี่เหลี่ยม กว้างประมาณ 6 เซนติเมตร ยาว 8 เซนติเมตร แล้วใช้ไม้เนื้อแข็ง ยาว 1-2 เมตร สอดเข้าไปเป็นเครื่องหมาย บวก ปลายอีกด้านหนึ่ง เป็นรูปตัวยู สำหรับจับและบิดให้ตั้ง

ภาพแสดงไม้กำจัด

1.3.5. การตกแต่งกลอง เมื่อกลองเสร็จสมบูรณ์แล้ว อาจจะทำการตั้งชื่อกลองเพื่อให้เป็นสิริมงคล ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ชื่อตามชื่อวัดนั้นๆ และก่อนจะนำเข้าทำการแข่งขันก็จะมีการตกแต่งกลองอย่างสวยงาม โดยการนำดอกไม้ประดิษฐ์หรือผ้าลายสวยงามมาประดับตกแต่ง เป็นการเพิ่มสีสันในการแข่งขัน

ภาพแสดงกลองกึ่งที่ทำการตกแต่ง

1.3.6. การเก็บรักษากลองและการเก็บรักษาหนังร้อย ก็ตรวจสอบคุณภาพกลองหลังแข่งขัน คณะของตนเอง หากเป็นปกติก็จะช่วยกันร้อยและถอดหนังกลอง หนังร้อย ออกจากตัวกลองเพื่อเก็บรักษาโดยแยกเก็บส่วนๆ จะใช้ผ้าเช็ดสิ่งสกปรกต่างๆที่ตัวกลอง จากนั้นใช้ผ้าที่สะอาดชุบน้ำมันหมูทาให้ตัวกลองด้านนอกทั้งสองใบ วัตถุประสงค์เพื่อเป็นการป้องกันตัวมอดหรือแมลงต่างๆ มากัดไซ

ขั้นตอนและวิธีการเสึงกลองกึ่ง

1. การเสึงกลองกึ่ง

เป็นการวัดความดังของเสียง ภูมิปัญญาชาวบ้านดั้งเดิมใช้ภาชนะประเภทกระถางดินปากบานหรือกะละมังดินเผาใส่น้ำให้เต็มตั้งไว้ด้านหน้ากลองที่กำลังตีอยู่ หากน้ำในภาชนะของฝ่ายใดกระเพื่อมออกมามากกว่าถือว่าชนะ แต่ปัจจุบันใช้เครื่องวัดความดังของเสียงเป็นเครื่องวัด จะเป็นมาตรฐานมากกว่าสมัยก่อน

2. นักดนตรีผู้เข้าแข่งขัน

นักดนตรีผู้เข้าแข่งขันส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นๆ หรืออาจจะเป็นคนเดียวกับช่างทำกลอง ส่วนลีลาท่าทางในการตีก็จะเป็นหัวขอรองลงมาในการตัดสินการแข่งขัน ไม่มีการกำหนดอายุของผู้เข้าแข่งขัน ถ้ายังมีแรงดีก็สามารถเข้าแข่งขันได้ ผู้เข้าแข่งขันส่วนใหญ่จะไม่ได้หวังในเรื่องรางวัลตอบแทน แต่ต้องการสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนของตนมากกว่า และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลอง ไม่ว่าจะเป็นผู้เข้าแข่งขันหรือช่างทำกลอง คณะหรือชาว

บ้านคนอื่น ๆ นั้นส่วนใหญ่จะเข้ามาทำกิจกรรมการเส็งกลองนี้ด้วยใจ

3. การจัดลำดับคู่แข่ง

การจัดลำดับคู่แข่งหรือการประกบคู่คือการเลือกหาคู่ที่เหมาะสมเข้าแข่งขันกัน จำเป็นต้องมีการกำหนดกติกาเหมือนกับการเล่นกีฬาประเภทอื่นๆ คือ กรรมการจะต้องประกบคู่ (เปรียบเทียบ) เหมือนกับเปรียบเทียบมวย โดยยึดเอาขนาดของกลองเป็นเกณฑ์บางครั้งกฎเกณฑ์นี้จึงไม่เป็นกฎระเบียบที่ตายตัวนักเพราะบางหมู่บ้านก็ไม่มีกาจำกัดขนาดกลองและอายุผู้ตี การกำหนดไม่ได้ ตามปกติการแข่งขันกลองเส็ง จะแข่งขันกันทีละ 2 คณะ แต่ละคณะจะใช้ทีมละ 2 ลูก ใช้ไม้ตีลูกกลองไม้ กำหนดผู้ตีคณะละ 5 คน ซึ่งเรียงตามลำดับการตีว่า ผู้ตีไม้ 1 ผู้ตีไม้ 2 ผู้ตีไม้ 3 ผู้ตีไม้ 4 ผู้ตีไม้ 5 ในกรณีที่มีคณะกลองกิ่งเข้าสมัครแข่งขันจำนวนมาก กรรมการมักจะใช้วิธีจับฉลากแบ่งสายให้เท่ากัน ทำการประกบคู่ให้เสร็จ และกำหนดวันเวลาแข่งขันให้ทราบเพื่อให้คู่แข่งได้เตรียมความพร้อม หลังจากประกบคู่ได้แล้ว ผู้เข้าแข่งขันจะต้องรับทราบเกี่ยวกับระเบียบการแข่งขันด้วย

4. การแต่งกายของผู้เข้าแข่งขัน

ในการเข้าแข่งขันการเส็งกลองกิ่งนั้น การแต่งกายขึ้นอยู่กับแต่ละท้องถิ่น ชาวบ้านจะสวมเสื้อผ้าพื้นเมืองหรือเสื้อผ้าท้องถิ่น ชาวจังหวัดอุดรธานีนิยมเสื้อสีแสดหรือสีดอกจาน ซึ่งเป็นสีประจำจังหวัดอุดรธานี บางจังหวัดนิยมเสื้อม่อฮ่อมหรือ เสื้อผ้าไหม นุ่งผ้าโสร่ง และผ้าขาวม้าคาดเอว

5. การแข่งขัน

คู่แข่งจะนำกลองมาตั้งในแถวเดียวกัน (แถวหน้ากระดาน) ห่างกันประมาณ 1.5 เมตร คณะละ 2 ลูก หันด้านที่เจาะรูออกมาด้านหน้า ผู้ที่ได้ตีก่อนจะตีคนเดียว 2 ไม้ ตีบนกลอง 2 ลูก กรรมการเป่านกหวีด เปิด - ปิด ให้ตี กรรมการจะวัดความแรงของเสียงบันทึกไว้ ต่อไปให้คู่แข่งตีจับเวลาเช่นเดียวกัน ต่อจากนั้น คณะคู่แข่ง 2 คู่จะเรียงกันและตีของแต่ละฝ่ายตามสัญญาณ โดยตีไม่พร้อมกัน

เหมือนตีคนเดียวตอนนี้ไม่ได้วัดเสียงแต่วัดความสามัคคีที่คณะแสดงประกอบเท่านั้น ขั้นตอนต่อไปจะมีการสับเปลี่ยนที่ตั้งกลองของทั้งสองฝ่าย จะเริ่มตีจับเวลาเช่นเดียวกัน นำผลคะแนนทั้ง 2 ครั้งมารวมกัน ฝ่ายที่ได้ความดังมากกว่าจะชนะ และจะมีดีเป็นทีมส่งท้ายอีกครั้งก่อนจะประกาศผล เมื่อได้ผู้ชนะในรอบแรก ก็จัดแบ่งในรอบ 2 ต่อไปจนได้ผู้ชนะเลิศ รองชนะเลิศ ตามลำดับ

ภาพแสดงการแข่งขัน

6. คณะกรรมการ

การตั้งคณะกรรมการจะต้องเป็นผู้ที่มีความอดทนต่อเสียงกลองเป็นพิเศษขณะเดียวกัน ต้องมีความชำนาญในการฟังเสียงกลองและมีความรอบรู้ในเรื่องกลองเส็งเป็นอย่างดี เพราะหากการตัดสินไม่ตรงกับความรู้สึก หรือการได้ยินของชาวบ้านก็จะไม่ได้รับความเชื่อถือ หรืออาจจะถูกชาวบ้านให้ จำนวนกรรมการจะเป็นเลขคี่ เช่น 3 คน หรือ 5 คน การแข่งขันการเส็งกลองกิ่งที่วัดป่าโนนสว่าง ตำบลหมากหญ้า มีการกำหนดการให้คะแนนแต่ละหัวข้ออย่างชัดเจน โดยจะกำหนดคะแนนในแต่ละหัวข้อเป็นเท่าไรขึ้นอยู่กับความสำคัญของหัวข้อนั้นๆ เช่น คะแนนการแต่งกายของผู้เข้าแข่งขัน คะแนนของเสียงกลองที่ตั้ง คะแนนลีลาการเส็งกลอง เป็นต้น โดยกรรมการจะมีการพิจารณาลงมติก่อนก่อนทำการแข่งขัน ซึ่งก็ถือว่าการตัดสินที่มีความชัดเจนมากขึ้นในปัจจุบัน

7. ระเบียบการแข่งขัน

ปัจจุบันการตัดสินกลองกิ่งมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการตกลงของคณะกรรมการเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่นในสมัยโบราณ บางแห่งใช้การจุดเทียนตั้งไว้ให้ผู้ตีกลองแต่ละฝ่ายโหมตี ถ้าฝ่ายใดสามารถตีกลองจนความสั่นสะเทือนของเสียงทำให้เทียนดับได้ก็ถือว่าชนะ ระเบียบการแข่งขันกลองเสียง มีดังนี้

7.1 การแต่งกาย ผู้ตีกลองจะต้องแต่งกายในรูปแบบที่เน้นถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวอีสานเป็นหลัก เช่น ใส่เสื้อมือฮ่อม นุ่งโสร่ง สำหรับชุมชนวัดป่าโนนสว่างจะแต่งกายด้วยสีประจำจังหวัดอุดรธานี คือ สีส้มแสด (สีดอกจาน)

ภาพแสดงการแต่งกายของชุมชน
วัดป่าโนนสว่าง

7.2 การกำหนดกลอง กลองที่จะนำมาแข่งขัน หลังจากประกบคู่แล้วเมื่อถึงเวลาแข่งห้ามเปลี่ยนเอากลองลูกอื่นมาตีแทน

7.3 การกำหนดผู้ตี ก่อนแข่งผู้เข้าแข่งขันทุกคนต้องเข้ารายงานตัวก่อน 1 ชั่วโมง มิฉะนั้นจะถูกรับแพ้

7.4 ไม้ตีกลอง สามารถใช้ได้เพียง 1 คู่ หากไม้หลุดมือ จะถูกหักคะแนน เราเรียกว่า หมดหนทางสู้

7.5 กำหนดเวลา เมื่อถึงเวลาจะทำการแข่งขันผู้ตีทั้ง 5 คน จะอยู่ในบริเวณแข่งขันต้องเรียงคนตามที่กรรมการเรียก หากสลับตัวผู้ตี

โดยเด็ดขาด

7.6 วิธีตีแข่งขัน ผู้แข่งจะดูสัญญาณธงเขียวพัดไปมาอยู่แสดงว่าเริ่มตี และหากหยุดตีกรรมการจะยกธงขึ้น

7.7 การตัดสิน จะยึดเอาหลักความดังของเสียงเป็นเกณฑ์ หากฝ่ายใดชนะ กรรมการจะให้ 1 คะแนน แต่ถ้าแพ้ก็จะให้ 0 คะแนน

7.8 เหตุสุดวิสัย ถ้าขณะแข่งขันหน้ากลองกับฉีกขาดแสดงว่าผู้นั้นเป็นผู้แพ้

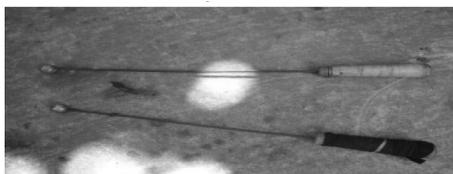
7.9 ผลการตัดสิน หากกรรมการทั้ง 5 ตัดสินแล้วจะเป็นผลทันทีไม่มีการประท้วงทั้งสิ้น

8. อุปกรณ์ในการตีกลอง

8.1 ไม้ตีกลอง ทำจากไม้เถ็ง ซึ่งจะเหนียวเป็นพิเศษ ไม่หักง่าย จะเหลาให้กลมขนาดปลายนิ้วก้อย ยาวประมาณ 1 ศอก ที่ด้ามถือจะพันด้วยผ้าประมาณ 2-3 รอบ เพื่อให้ไม่เจ็บมือ หลุดมือ และจะทำให้กระชับมือยิ่งขึ้น ในขณะที่แข่งขัน ช่างจะทำไว้หลาย ๆ คู่ แต่ระหว่างแข่งขันนั้นจะใช้เพียงคนละ 1 คู่เท่านั้น ไม้จะมีทั้งแบบเป็นไม้และเหล็ก ส่วนหัวไม้ก็จะมีทั้งเป็นยางและตะกั่ว

ภาพแสดงอุปกรณ์ในการตีที่ทำจากไม้

ภาพแสดงอุปกรณ์ในการตีที่ทำจากเหล็ก

8.2 ขาห้อย เรียกอีกอย่างว่า ขาดั่ง หรือไม้ขาดั่ง ทำจากไม้เนื้อแข็ง เส้นผ่าศูนย์กลาง

6 เซนติเมตร ยาวประมาณ 2 เซนติเมตร ใช้ไม้ 12 ท่อน ตีประกอบลักษณะไขว้กากบาท จัดเป็น สำหรับผูกกลอง เพื่อตีแข่งขันสำหรับคู่แข่งทั้งสองทีม สำหรับขาหยั่งจะเป็นหน้าของกรรมการ จัดเตรียมไว้ในการแข่งขัน แต่ปัจจุบันจะไม่ค่อยพบเห็น เนื่องจากพื้นที่การแข่งขันจะเป็นพื้นดิน ผู้แข่งขันก็จะนำกลองวางกับพื้นดินเลย โดยจัดวางให้มั่นคง

2. กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดการทำกลองกึ่งและการเส็งกลองกึ่งของชุมชนวัดป่าโนนสว่าง อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี แบ่งออกเป็น 2 ด้านดังนี้

2.1 ด้านความเข้มแข็งของชุมชน ส่งเสริมการถ่ายทอดการทำกลองกึ่ง โดยปราชญ์ชาวบ้านผู้ที่มีความชำนาญ และมีประสบการณ์การทำกลองสู่ชาวบ้านในชุมชนและผู้สนใจ ซึ่งการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นซึ่งมีพิธีกรรมเป็นพื้นที่ทางสังคมที่มีการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในเชิงการเรียนรู้ ที่เกี่ยวข้องกับคติ ความเชื่อ และหลักการพื้นฐานของความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา โดยมีประเพณีและพิธีกรรมทำหน้าที่ในการยึดเหนี่ยวจิตใจของคนและสร้างความหมายของการอยู่ร่วมกันในสังคม

2.2 ด้านความเข้มแข็งของวัฒนธรรม คือการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวัดป่าโนนสว่าง ผ่านการแข่งขันการเส็งกลองกึ่ง ตามคำบอกเล่าของพระครูพิพัฒน์วิทยาคม (หลวงพ่ोजริญ ฐานยุตโต) เจ้าอาวาสวัดป่าโนนสว่าง จังหวัดอุดรธานีมีว่า เมื่อครั้งบรรพชาเป็นสามเณร ได้มีความคิดริเริ่มที่จะอนุรักษ์ประเพณีโบราณนี้ ให้คงอยู่คู่มืองอุดรธานีสืบไป จากนั้นพระครูพิพัฒน์วิทยาคม จึงได้ทำการฟื้นฟูประเพณีเส็งกลองกึ่ง โดยเริ่มจากในวัดและให้การสนับสนุนไปยังหมู่บ้านและอำเภอต่างๆ ให้นำเอากลองกึ่งมาแข่งขันกัน

ในเทศกาลบุญประเพณีวันออกพรรษาเป็นประจำทุกปี ดังคำกล่าวในนิทานโบราณของอุดรธานีเรื่อง ผาแดง - นางไอ่ มีการกล่าวถึงกลองเส็งไว้อย่างชัดเจน คือ “ก่อนถึงมือบุญบังไฟ พญาขอมให้ชาวเมืองต่างแต่งพระนครเป็นการใหญ่ ให้มีการเห็ดข้าวปุ้นถวายพระ มีการโอล้ำ เกี่ยวพาราสิระหว่างพ่อชายหนุ่มและซุ่มแม่หญิง มีการแข่งเส็งกลองกันซุ่มมือบมิชาติ “และสิ่งสำคัญในการเส็งกลองกึ่งของชุมชนวัดป่าโนนสว่างที่ขาดไม่ได้ คือ การบูชาครูอ้อเพลง การเลี้ยงนางกลอง ด้วยดอกไม้ธูปเทียน อาหารคาวหวาน การสวดชัยมงคล ล้วนแต่มีความสำคัญทั้งสิ้น ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ในการสืบสานประเพณีเส็งกลองกึ่ง

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง การเส็งกลองกึ่งของชุมชนวัดป่าโนนสะอาด ตำบลหมากหญ้า อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี พบว่า สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำกลองกึ่งและการเส็งกลองกึ่ง ของชุมชนวัดป่าโนนสว่าง อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี แบ่งเป็น 2 ด้าน ได้แก่

1. ด้านความเข้มแข็งของชุมชน ผ่านการถ่ายทอดโดยปราชญ์ชาวบ้าน

การทำกลองกึ่งของของชุมชนวัดป่าโนนสว่าง อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานีเป็นมรดกทางปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของดนตรีในวิถีชีวิตประเพณีและพิธีกรรมของชาวบ้าน ในอดีตชุมชนวัดป่าโนนสว่างประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นอาชีพหลัก การทำเครื่องดนตรีกลองกึ่งและการเส็งกลองกึ่งเกิดขึ้นในระหว่างที่รอผลผลิตจากการทำนา กลองกึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่อยู่ในสังคมวัฒนธรรมมาเป็นระยะเวลาหลายร้อยปี มีลักษณะเฉพาะและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมา โดยมีวิธีการทำกลอง

กึ่งที่ใช้เครื่องมือ เครื่องใช้ และวัสดุที่มีภายในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ภารตี มหาพันธ์ (2544) เครื่องดนตรีเกิดจากความคิดและสติปัญญาของคน เครื่องดนตรีหรือเครื่องมือที่มนุษย์ใช้ทำให้เกิดเสียงดนตรี เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติ มนุษย์รู้จักนำวัสดุจากธรรมชาติมาประดิษฐ์ขึ้นเป็นเครื่องดนตรีชนิดต่างๆ ซึ่งความหมายของภูมิปัญญาในสารานุกรมฉบับเยาวชน เล่ม 19 (2542) ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ได้มาจากประสบการณ์ของคนในท้องถิ่น และเป็นความรู้ที่สั่งสมมาจากบรรพบุรุษแล้วสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง และสอดคล้องกับแนวคิดของ ธาปา (Thapa, 1996) กล่าวว่า ภูมิปัญญามีลักษณะเฉพาะตัวของตัวเอง เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาโดยมีพื้นฐานมาจากความรู้ของชนแต่ละเผ่าพันธุ์ ที่ประกอบไปด้วยความคิด ความเชื่อ และการรับรู้ของคนในชนบท จึงส่งผลให้เกิดเป็นกระบวนการที่มีการสะสม และการถ่ายทอดความรู้ สืบทอดกันต่อกันมา เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ ทรงศิริ สาประเสริฐ (2542) ที่ได้ศึกษา ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้าน พบว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนโดยวิธีการบอก ทำให้ดูและปฏิบัติด้วยตนเอง

2. ด้านความเข้มแข็งของวัฒนธรรมการสร้างอัตลักษณ์ผ่านการแข่งขันการเสืงกลองกิ่งจากการการศึกษา พบว่า ภูมิปัญญาด้านดนตรีการเสืงกลองกิ่งมีส่วนในการส่งเสริมให้ผู้คนในชุมชนมีความตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น อันนำมาซึ่งความภาคภูมิใจและเห็นความสำคัญของท้องถิ่นและมีผลให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความสำนึกในความเป็นชุมชนที่มีชนบธรรมเนียมประเพณี และเป็นการสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนเช่นเดียวกันกับแนวคิดของเฉลียว บุรีภักดี (2545) ที่ได้กล่าวว่า ชุมชนมีจิตสำนึกการพึ่งพาตนเอง เอื้ออาทร รักและช่วยเหลือกันและกัน รวมทั้งพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของคนและชุมชนจะต้องดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของไทยที่ฝังงานและผู้นำท้องถิ่น

จะต้องเป็นต้นแบบของการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้ดำรงอยู่สืบไป และผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ สีลาภรณ์ นาคทรพร (2541) ; ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางและวิศน์ ศิลตระกูล (2533) ที่ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านช่วยเสริมสร้างและดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชุมชนนั้น จาริตประเพณีชนบธรรมเนียม ถ้าหากปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานจะส่งผลดีในการสร้างเอกลักษณ์ของชุมชน ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงเป็นสิ่งที่ต้องภาคภูมิใจ เพราะเป็นคุณลักษณะเฉพาะท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการเสืงกลองกิ่ง วัดป่าโนนสว่าง ตำบลหมากหญ้า อำเภอนางิ้ว จังหวัดอุดรธานี ทำให้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยในประเด็นดังนี้

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1.1 การถ่ายทอดการทำกลองกิ่งโดยปราชญ์ชาวบ้านควรมีการทำเป็นตำรา และมีการสนับสนุนจากภาครัฐในการเผยแพร่เอกสารดังกล่าวเพื่อให้คงอยู่สืบไป

1.2 ในการสร้างอัตลักษณ์ผ่านการเสืงกลองกิ่ง ควรมีการเฟืงรางวัลอย่างอื่นอีก เช่น ให้รางวัลแก่ผู้ตีที่อายุน้อยที่สุด เพื่อเป็นการกระตุ้นเยาวชนให้สนใจในการเสืงกลองกิ่ง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยให้คนในชุมชนร่วมในขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสะท้อนถึงความมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำรงรักษาภูมิปัญญาต่างๆ ของชุมชน

2.2 ควรมีการวิจัยแบบผสมวิธีในการศึกษากระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาเพื่อขยายของเขตงานวิจัย และเป็นการตรวจสอบและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผลการศึกษาค้นคว้าได้

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยกราบขอพระคุณพระครูพิพัฒน์
วิทยาคม (หลวงพ่อเจริญ ฐานยุตโต) เจ้าอาวาสวัด
ป่าโนนสว่าง ตำบลหมากหญ้า อำเภอหนองบัวข
จังหวัดอุดรธานี ที่ท่านได้อนุเคราะห์ข้อมูลการทำ
วิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุจี ศรีสมบัติ ประธาน

ควบคุมปริญญาานิพนธ์ และอาจารย์ ดร.วีระ พันธุ์เสื่อ
ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าเพื่อให้คำปรึกษาแนะนำ
ในการจัดทำงานวิจัยนี้ทุกขั้นตอน คณาจารย์
ทุกท่านในสาขาวิชามานุษยวิทยาคติวิทยา
ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์และประสิทธิ์ประสาทวิชา
ความรู้แก่ผู้วิจัย ผู้วิจัยขอกราบขอพระคุณอย่าง
สูงไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

- เจริญชัย ชนไฟโรจน. (2526). *เอกสารประกอบการสอนวิชาดุริยางค์ 362 ดนตรีพื้นบ้านอีสาน*. มหาสารคาม:ภาค
วิชาดุริยางคศาสตร์ มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ชนิตร ภูกาญจน์. (2544). *แก่นแท้ดนตรีไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ (1991) จำกัด. 108:8.
- ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางและวิศน์ ศิลาตระกูล. (2533). *ภูมิปัญญาชาวบ้านเทคโนโลยีพื้นบ้านและแหล่งวิทยากร
ในชุมชน*. เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยากรในชุมชน. นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ฉัตรทิพย์ สาตสุภา. (2540). *วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม*. พิมพ์ครั้งที่4. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 5-7.
- เจลีเยว บุรีภักดี. (2545). *การวิจัยชุมชน*. กรุงเทพฯ: เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมสโรดักส์ จำกัด.
- ทรงศิริ สาประเสริฐ. (2542). *ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้าน*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาคู่มือและการศึกษาต่อเนื่อง: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปฐม นิคมานนท์. (2535). *การค้นหาคำรู้และระบบถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย*. ภาควิชาการ
ศึกษาคู่มือ คณะศึกษาศาสตร์ :มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 19
- ภารดี มหาขันธ์. (2544). *พื้นฐานอารยธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนเล่มที่19. (2542). *เรื่องวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ :ด้านสุทธาการพิมพ์
- สุกิจ พลประถม. (2538). *ดนตรีพื้นบ้านอีสาน: ศูนย์ตำราสถาบันราชภัฏอุดรธานี*. 29-38.
- สีลาภรณ์ นาคทรรพ. (2541). *แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องชั้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม*. ระดับกลุ่มและชุมชนใน
การพัฒนาเครื่องชั้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำเร็จ คำโหมง. (2538). *ดนตรีอีสาน: สถาบันราชภัฏมหาสารคาม*. มหาสารคาม. 34-40.
- อาพันธ์ กาญจนพันธุ์. (2544). *มิติชุมชน วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 174.